

Επιχειρηματικότητα – Ευρωπαϊκή πρακτική και δράσεις στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα

Αντύπας Γεράσιμος Msc

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Τμήμα Μηχανολογίας ΤΕΙ Πατρών

antyper@gmail.com

Αναγνώστου Παναγιώτης Msc

Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων ΤΕΙ Πατρών

pananagnostou@gmail.com

Δρ. Μπατσολάκη Μαρία

Τμήμα Νοσηλευτικής ΤΕΙ Πατρών

batsolaki@teipat.gr

Περίληψη

Η συνολική εικόνα της επιχειρηματικότητας περιλαμβάνει τους λόγους που ωθούν ένα άτομο να ασχοληθεί με την επιχειρηματικότητα ως επαγγελματική επιλογή, τις προϋποθέσεις για την επιβίωση και γρήγορη μεγέθυνση των νέων επιχειρηματικών προσπαθειών, αλλά και τις πολιτικές που οδηγούν στην ανάπτυξη και τόνωσή της. Η τυπική εκπαίδευση εκφράζει την πολιτική ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας με την υιοθέτηση της μεθόδου *learning-by-doing*, διευκολύνοντας τους μαθητές – αυριανούς ενήλικες στην ένταξη τους στον κόσμο των επιχειρήσεων και στην αγορά εργασίας.

Προγράμματα που υλοποιήθηκαν στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα όπως «Οικονομία και Εγώ» για μαθητές Γυμνασίου, «Εικονικές επιχειρήσεις» για μαθητές της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και σπουδαστές Γ΄/θμιας Εκπαίδευσης, αλλά και «Θερινά σχολεία επιχειρηματικότητας», συνιστούν το πλαίσιο που αφορούσαν την ανάπτυξη και υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής ενημέρωσης και επιχειρηματικής ενθάρρυνσης ενταγμένων στο Γ΄ ΚΠΣ στα πλαίσια μιας ευρωπαϊκής στρατηγικής για την επιχειρηματικότητα.

Με τη συμμετοχή τους οι μαθητές αλλά και οι σπουδαστές πέρα από τη θεωρητική εκπαίδευσή τους, ανέπτυξαν προσωπικές δεξιότητες με επαγγελματικό προσανατολισμό, κατανόησαν και προσέγγισαν βιωματικά την έννοια της αγοράς και του ρόλου της επιχείρησης στην κοινωνία.

Η επιδιωκόμενη ενθάρρυνση του μαθητικού και σπουδαστικού δυναμικού είναι μια συνεχής διαδικασία που απαιτεί τη στήριξη του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας.

Αυτή συνίσταται στις δράσεις που υλοποιήθηκαν μέσω του Γ΄ ΚΠΣ αλλά και στις σχεδιαζόμενες δράσεις ολοκληρωμένης παρέμβασης μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2007-2013» που προωθούνται για την τόνωση και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Περιλαμβάνουν δε διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας μέσω ίδρυσης και λειτουργίας εικονικής επιχείρησης από μαθητές ΕΠΑΛ, «Θυρίδων Επιχειρηματικότητας Νέων για την ενθάρρυνση και στήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας», αλλά και «Μονάδων Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ)».

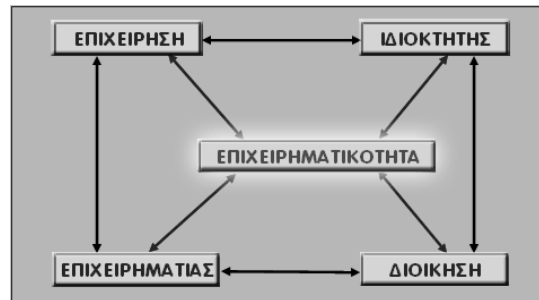
Λέξεις-Κλειδιά: εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα

Τυποποίηση: A20, A21, A22

Εισαγωγή - Έννοια επιχειρηματικότητας

Ένα καινούργιο επιχειρηματικό εγχείρημα αποτελεί το πρώτο βήμα ενός μακρινού ταξιδιού, με την απόφαση στροφής προς την αυτοαπασχόληση, τη δημιουργία μίας καινούργιας επιχείρησης. Όλα αυτά αποτελούν εκφάνσεις αυτού που αποκαλούμε «επιχειρηματικότητα».

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την έννοια της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει να κάνουμε το πρώτο βήμα δίνοντας τον ορισμό της. Στη συνέχεια, θα πρέπει να εξηγήσουμε την έννοια της επιχείρησης και του επιχειρηματία και τη σχέση τους με την επιχειρηματικότητα. Επίσης, θα πρέπει να διαχωρίσουμε την έννοια της «Διοίκησης Επιχειρήσεων» από την «επιχειρηματικότητα», αλλά και από την «Ιδιοκτησία» της επιχείρησης.

Διάγραμμα 1: Οι Πέντε Έννοιες του Επιχειρείν

Οι πέντε αυτές έννοιες, αλληλοσυνδέονται και αποτελούν το παζλ του «επιχειρείν». Παρόλο, που οι περισσότεροι από εμάς έχουμε δει τι σημαίνει «επιχειρηματικότητα» στην καθημερινή γλώσσα, δεν έχουμε ωστόσο εξετάσει την έννοια αυτή χρησιμοποιώντας επιστημονική ορολογία.

Οι **Braseal & Herbert (1999)** συνιστούν να υιοθετήσουμε μοντέλο για την επιχειρηματικότητα, τέτοιο ώστε να επικεντρώνεται στη μεταβολή, τη δημιουργικότητα, την καινοτομία και τους ανθρώπους που δημιουργούν αυτά τα στοιχεία, ανεξάρτητα από το αν αυτό συμβαίνει σε μία νεοσύστατη επιχείρηση ή σε έναν ήδη καθιερωμένο οργανισμό.

Οι **Shane & Venkataraman (2000)** συσχετίζουν την επιχειρηματικότητα με τις επιχειρηματικές ευκαιρίες. Εστιάζουν, επίσης, στις ευκαιρίες, θέτοντας τρεις βασικές ερωτήσεις.

- 1 Γιατί, πότε και πώς εμφανίζονται οι ευκαιρίες για τη δημιουργία νέων αγαθών και υπηρεσιών;
- 2 Γιατί, πότε και πώς κάποιοι άνθρωποι, και όχι κάποιοι άλλοι, ανακαλύπτουν και εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες αυτές;
- 3 Γιατί, πότε και πώς διαφορετικοί τρόποι δράσης χρησιμοποιούνται για την εκμετάλλευση επιχειρηματικών ευκαιριών;

Για πολλούς ερευνητές η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως ο τέταρτος συντελεστής παραγωγής, μετά το κεφάλαιο, την εργασία και το έδαφος. Για άλλους αποτελεί την ικανότητα αποτελεσματικού συνδυασμού των παραγωγικών συντελεστών για την αξιοποίηση των νέων επιχειρηματικών ευκαιριών.

Για να έχουμε μία συνολική εικόνα, θα πρέπει να τονίσουμε τα σημεία που περιλαμβάνει η μελέτη της επιχειρηματικότητας.

- οι λόγοι που ωθούν ένα άτομο να ασχοληθεί με την επιχειρηματικότητα ως επαγγελματική επιλογή.
- οι προϋποθέσεις για την επιβίωση και γρήγορη μεγέθυνση των νέων επιχειρηματικών προσπαθειών.
- οι πολιτικές που οδηγούν στην ανάπτυξη και τόνωσή της.

Η «Επιχειρηματικότητα» από την Αρχαία Ελληνική οικονομική σκέψη στο σήμερα

Στα κείμενα που διασώζονται, οι αρχαίοι Έλληνες αποδέχονται το ρόλο του Επιχειρηματία και την χρησιμότητά του στην οικονομική ζωή της πόλης όπου ζει. Τόνισαν με σαφήνεια ότι το κυνήγι του κέρδους, όταν γίνεται σε ηθικά και νόμιμα πλαίσια, έχει θετικά αποτελέσματα για την οικονομική ανάπτυξη της πόλης, οδηγεί σε ανάπτυξη των τεχνών και του πολιτισμού και επιτυγχάνει ισορροπία μεταξύ αγοράς και ζήτησης.

Η έννοια της επιχειρηματικότητας εντοπιζόταν σε δύο σημαντικούς άξονες (ανακάλυψη και κυρίως υλοποίηση κερδοφόρων ευκαιριών) κατά τους Αρχαίους Έλληνες. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι στα κείμενα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και συγγραφέων η επιχειρηματικότητα εμφανιζόταν κατά κύριο λόγο στο εμπόριο μέσω της θάλασσας.

Ο Πλάτων, ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντι στην «επιχειρηματικότητα» και την επίδρασή της στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Για την Πλατωνική Σχολή, το να είναι κανείς εύπορος ήταν αποδεκτό και αξιέπαινο, στο βαθμό που εξασφάλιζε τα προς το ζην. Ωστόσο, αυτό που σήμερα ονομάζουμε επιχειρηματικότητα αντιμετωπιζόταν με επιφυλακτικότητα και ορισμένες φορές με εχθρότητα, η δε συσσώρευση πλούτου και ιδιωτικής περιουσίας με καχυποψία.

Ο Αριστοτέλης υπήρξε σταθερός υποστηρικτής του ατομικού συμφέροντος, της ιδιωτικής περιουσίας και των οικογενειακών συνεταιρισμών. Υποστήριξε ότι υπάρχουν κυρίως δύο τρόποι για να πλουτίσει κανείς (φυσικές μέθοδοι - παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και ανταλλαγή τους, αφύσικες μέθοδοι - κερδοσκοπία, εμπόριο, έντοκος δανεισμός και μονοπώλιο). Η υποστήριξη της «επιχειρηματικότητας», αλλά και του «επιχειρηματία», προκύπτει από τα εξής σημεία:

- τάσσεται υπέρ του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας και εναντίον της «κοινοκτημοσύνη» που πρεσβεύει ο Πλάτων,
- θεωρεί ότι το χρήμα, εκτός από την ανταλλακτική αξία, έχει και την ιδιότητα της συσσώρευσης και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για δανεισμό,
- στο έργο του «Πολιτικά» σημειώνει με παραδείγματα ότι οι έξυπνες επιχειρηματικές ιδέες είναι η βασική πηγή των μεγάλων κερδών.

Οι Ρωμαίοι συγγραφείς υιοθετούν κυρίως τις απόψεις των Ελλήνων συγγραφέων, ενώ η «συμπάθειά» τους στρέφεται κυρίως στη γεωργία και όχι στο «εμπόριο». Άλλωστε, η συνεισφορά των Ρωμαίων στην Οικονομική Ανάλυση δεν ήταν σημαντική. Ο χώρος όπου πραγματικά διέπρεψαν και επηρέασαν μεταγενέστερα την Οικονομία και την Επιχειρηματικότητα ήταν το σύστημα δικαίου που κληροδότησαν στην ανθρωπότητα.

Στα μέσα του 17ου αιώνα, με τη γέννηση των σύγχρονων οικονομικών, πραγματοποιείται μία σοβαρότερη προσέγγιση της έννοιας του επιχειρηματία. Για περισσότερα από 150 χρόνια, οι λίγες μελέτες που δημοσιεύθηκαν αφορούσαν αμιγώς τον επιχειρηματία, αλλά τον έβλεπαν

μόνον από τη σκοπιά της οικονομικής επιστήμης και της επίτευξης των στόχων μίας επιχείρησης στα όρια μίας αγοράς

Από τα πιο σημαντικά έργα του 18ου αιώνα, με μεγάλη επίδραση στην εξέλιξη της επιχειρηματικότητας, ήταν η μελέτη του **Cantillon** (Richard Cantillon 1680-1734). Ο **Cantillon**, στο βιβλίο του «*Δοκίμιο για τη φύση του Εμπορίου Γενικά*», χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον όρο «επιχειρηματίας».

Κατά τον Cantillon, πηγή του πλούτου είναι η γη, από τα προϊόντα της οποίας συντηρούνται και πλουτίζουν και οι τρεις κοινωνικές τάξεις. Οι τρεις κοινωνικές τάξεις είναι οι εξής:

- 1 ο ηγεμόνας και οι γαιοκτήμονες,
- 2 οι γεωργοί,
- 3 οι τεχνίτες και οι επιχειρηματίες.

Στα επόμενα χρόνια εγκαταλείπεται η διασύνδεση γης-επιχειρηματία και στο έργο των κλασικών (**Adam Smith, J. B. Say**) παρουσιάζεται ο επιχειρηματίας ως εκείνο το πρόσωπο που, κατέχοντας ή έχοντας πρόσβαση σε διαφορετικούς συντελεστές παραγωγής, προχωρεί στην οργάνωσή τους, επιδιώκοντας την ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής και τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Στη συνέχεια αναλαμβάνει τη διοίκηση και την εποπτεία της επιχείρησης, αλλά και τους διάφορους κινδύνους που την απειλούν.

Ο **Jean Baptiste Say** (1767-1832) εξέδωσε το 1803 μία δημοφιλή εκδοχή του έργου του Smith με τίτλο «*Μία διατριβή στην Πολιτική Οικονομία*», το οποίο γνώρισε τεράστια επιτυχία στην Ευρώπη.

Ο Say αναγνώριζε τρεις παραγωγικούς συντελεστές: τους φυσικούς πόρους, το κεφάλαιο και το ανθρώπινο δυναμικό. Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον επιχειρηματία ως τον άνθρωπο εκείνο που οργανώνει και συνδυάζει τους τρεις αυτούς συντελεστές. Έχοντας αυτή την ιδιότητα, ο επιχειρηματίας δημιουργούσε έναν μηχανισμό μέσω του οποίου οι διαφορετικές ανάγκες της αγοράς αναγνωρίζονταν και ικανοποιούνταν. Οι επιχειρηματίες είναι: «οι διαμεσολαβητές εκείνοι που προσδιορίζουν τις παραγωγικές υπηρεσίες που απαιτούνται για κάθε προϊόν, σε σχέση με τη ζήτηση του προϊόντος».

Από το 19ο αιώνα μέχρι τις ημέρες μας υπήρξαν σημαντικές επιστημονικές προσεγγίσεις και απόψεις για την επιχειρηματικότητα και το ρόλο του επιχειρηματία, απόψεις που πολλές φορές έρχονταν σε σύγκρουση μεταξύ τους.

Οι ριζοσπάστες, με κύριο εκπρόσωπο το Μαρξ, στράφηκαν εναντίον της λειτουργίας του κεφαλαιούχου-επιχειρηματία, υποστηρίζοντας ότι στηρίζεται στη δύναμη των κεφαλαίων που διαθέτει, ενοικιάζοντας την εργατική δύναμη ώστε να παράγει προϊόντα μεγαλύτερης αξίας από αυτήν που πλήρωσε για την εργασία, άρα το επιχειρηματικό κέρδος δεν αποτελεί ανταμοιβή για κάποια παραγωγική δραστηριότητα. Ένα άλλο σημαντικό οικονομικό ρεύμα που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την προσέγγιση της έννοιας της επιχειρηματικότητας ήταν η Νεοκλασική Σχολή (σύνδεση της επιχειρηματικότητας με την οικονομική ανάπτυξη). Ο κύριος εκπρόσωπος της σχολής αυτής ήταν ο Alfred Marshall (1842-1924), ο οποίος επισήμανε τρεις βασικές λειτουργίες ενός επιχειρηματία (συγκέντρωση απαραίτητων κεφαλαίων και εργατικού δυναμικού που απαιτούνται για την ολοκλήρωση παραγωγικής διαδικασίας, οργάνωση γενικού πλάνου οργάνωσης και λειτουργίας επιχείρησης και επίβλεψη πορείας).

Τη δεκαετία του 1960, αυξήθηκε έντονα η ανησυχία και η έρευνα για το κατά πόσο οι επιχειρηματίες είχαν διαφορετικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα σαν προσωπικότητες από τον υπόλοιπο κόσμο. Τη δεκαετία του 1970, η επιχειρηματικότητα γεννήθηκε και σταδιακά αναπτυσσόταν σαν τομέας σπουδών Διοίκησης (management studies).

Οι Βασικές Γνώσεις για την Γνωριμία με την Επιχειρηματικότητα

Η επιχειρηματικότητα δεν είναι διοίκηση επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια, δεν μας ενδιαφέρει απλά να μάθουμε πώς φτιάχνεται ένα επιχειρηματικό σχέδιο προκειμένου να υλοποιηθεί με επιτυχία μία επιχειρηματική ιδέα. Οι γνώσεις που απαιτούνται για να κατανοήσει κανείς την επιχειρηματικότητα καταλαμβάνουν πολλά επιστημονικά πεδία, που καλύπτουν τέσσερις μεγάλους χώρους - πεδία:

- πώς οι επιχειρηματίες ανακαλύπτουν οικονομικά συμφέρουσες ευκαιρίες που οι άλλοι αγνοούν,
- πώς οι επιχειρηματίες ορίζουν και επιλέγουν τους πιο ελκυστικούς κλάδους για να δραστηριοποιηθούν,
- πώς ο επιχειρηματίας συνθέτει τους απαραίτητους πόρους για να λειτουργήσει μία εντελώς καινούργια επιχείρηση και
- πώς οι επιχειρηματίες δημιουργούν και διατηρούν επιχειρηματικά πλεονεκτήματα

Στο πρώτο πεδίο μπορούμε να βοηθηθούμε από γνώσεις που προέρχονται από την επιστήμη των Αποφάσεων και των Οικονομικών της Πληροφορίας. Οι επιστήμες αυτές πραγματεύονται πώς λαμβάνονται αποφάσεις και ποια είναι η οικονομική σημασία της πληροφορίας. Είναι λογικό ότι ο επίδοξος επιχειρηματίας καλείται να επιλέξει μεταξύ πολλών εναλλακτικών αποφάσεων και η πρόσβαση στις σωστές πληροφορίες μπορεί να αποβεί καθοριστική για την επιτυχία του σχεδίου του. Η επιχειρηματική πληροφορία αντιμετωπίζεται ως αγαθό, με τιμή και αξία. Πολλές φορές κάνουμε χρήση των αποτελεσμάτων της ανάπτυξης των επιστημών, χωρίς να είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τις ίδιες τις επιστήμες.

Στο δεύτερο πεδίο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε γνώσεις που αφορούν την οργάνωση του κλάδου (βιομηχανική οργάνωση) και τη μελέτη της συμπεριφοράς των ανταγωνιστών. Δηλαδή, πρέπει να κατανοήσουμε πώς λειτουργεί ο συγκεκριμένος κλάδος της Οικονομίας, πώς συμπεριφέρονται οι ανταγωνιστικές οικονομικές δυνάμεις και πώς αντιδρούν οι παίκτες-ανταγωνιστές στις κινήσεις των αντιπάλων, είτε εντός της αγοράς, είτε εντός του κλάδου όπου δραστηριοποιείται η συγκεκριμένη επιχείρηση.

Στο τρίτο πεδίο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε γνώσεις από διαφορετικούς επιστημονικούς χώρους, στους οποίους αναλύεται η σχέση του επιχειρηματία με τους προμηθευτές του, η σχέση του επιχειρηματία με τους χρηματοδότες κ.λπ. Επιχειρηματικό πλεονέκτημα είναι αυτό το παραπάνω που έχει ένα προϊόν (π.χ. καλύτερη τιμή, ποιότητα), ώστε να το προτιμούν οι πελάτες σε σχέση με τα προϊόντα των άλλων επιχειρήσεων που είναι ανταγωνίστριες του επιχειρηματία.

Στο δε τέταρτο πεδίο πρέπει να μάθουμε πώς διατηρείται το επιχειρηματικό πλεονέκτημα, μιας και οι ανταγωνιστές θα προσπαθήσουν να δημιουργήσουν ένα νέο επιχειρηματικό πλεονέκτημα

Θεωρητικό και Ιστορικό Πλαίσιο – Διεθνής εμπειρία

Η σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της επιχειρηματικότητας έχει μελετηθεί διεθνώς και με διαφορετικές προσεγγίσεις (Clark, Davis & Harnish 1984; Lafuente & Salas 1989; Robinson & Sexton 1994; Upton, Sexton & Moore 1995; Kolvereid & Moen 1997; Delmar & Davidsson, 2000; Charney & Libecap 2000; Cowling & Taylor 2001; Levie, Brown & Steele 2001; Luthje & Franke 2002).

Πολλοί ερευνητές αναφέρουν την αύξηση στην ποσότητα και στην ποιότητα των προγραμμάτων επιχειρηματικότητας τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια. Αύξηση σημειώνεται, επίσης, και στον αριθμό των σχετικών ιδρυμάτων/οργανισμών και ερευνητικών κέντρων αλλά και συνεδρίων και δημοσιεύσεων σ' αυτό το επιστημονικό πεδίο, ενδεικτικό σημείο για την εντονότερη κινητοποίηση των Πανεπιστημίων και την αυξανόμενη ζήτηση για εκπαίδευση αυτού του τύπου (Fayolle, 1998 ; Kolvereid & Moen, 1997 ; Vesper, & Gartner 1997).

Η συστηματική προσπάθεια για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα άρχισε να αναπτύσσεται σχεδόν πριν είκοσι πέντε έτη. Η σημασία όμως αυτού του νέου τομέα της έρευνας αναδείχτηκε, κατά κύριο λόγο, την τελευταία δεκαετία, με την αλματώδη αύξηση των σχετικών ερευνών και μελετών που περιγράφουν και αναλύουν το φαινόμενο διεθνώς. Η ανασκόπηση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας δείχνει ότι η έρευνα στον τομέα της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα σήμερα εστιάζει, σε μεγάλο βαθμό, στα ακόλουθα ζητήματα:

- στην επίδραση της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα (στην ανώτατη εκπαίδευση) στην οικονομία (Clark, Davis, & Harnish, 1993),
- στις παιδαγωγικές μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας (Gartner, & Vesper 1994; Mitchell & Chesteen 1995; Plaschka & Welsch 1990; Sexton & Upton, 1987),
- στη χρήση συμβολή των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα (Mc Mullan, Long & Wilson, 1985; Gorman, Hanlon & King 1997),
- στην εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα σε διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα (Vesper & McMullen 1988; Williams & Turnbull 1997).

Το 1970, μια έρευνα βασιζόμενη σε τμήματα διοίκησης επιχειρήσεων που πραγματοποιήθηκε για τις ΗΠΑ, αποκάλυψε ότι μόνο δεκαέξι σειρές μαθημάτων προσφέρονταν για τη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας. Το USC (University of Southern California) προώθησε το πρώτο πρόγραμμα MBA με εστίαση στην επιχειρηματικότητα το 1971 που ακολουθήθηκε από το πρώτο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών το 1972. Από εκεί και πέρα, ο τομέας της επιχειρηματικότητας άρχισε να ριζώνει και να αναπτύσσεται στις ΗΠΑ μέσω μιας ομάδας Πανεπιστημίων. Έτσι, εμφανίστηκε στις μια έκρηξη της διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '70 και συνεχίστηκε στη δεκαετία του '80 και τη δεκαετία του '90, μέχρι και σήμερα.

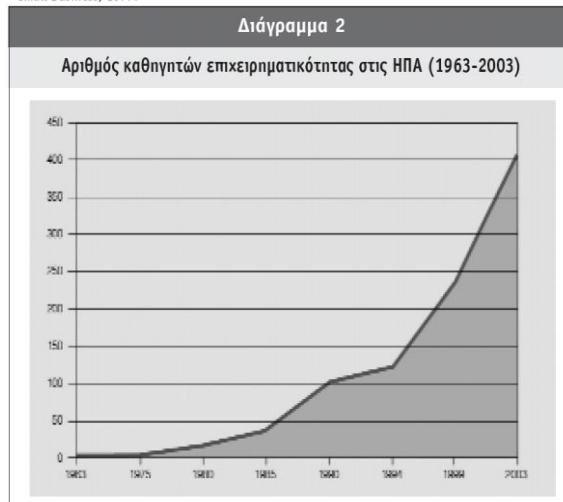
Σύμφωνα με μια μελέτη περισσότερες από 400 Σχολές Διοίκησης και Πανεπιστήμια προσέφεραν κατ' ελάχιστον μια σειρά μαθημάτων με βάση την επιχειρηματικότητα, και περισσότερα από πενήντα σχολεία προσέφεραν τέσσερις ή περισσότερες σειρές μαθημάτων (Vesper & Gartner 1997). Από τις αρχές της δεκαετίας του '80, περισσότερα από 300 Πανεπιστήμια στις ΗΠΑ είχαν δημιουργήσει προγράμματα σπουδών για την επιχειρηματικότητα και για τη διοίκηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων

και, μέχρι τη δεκαετία του '90, ο αριθμός αυξήθηκε σε 1.050 σχολές (Solomon, Weaver & Fernald Jr.1994).

Επομένως, παρατηρούμε μαζική εμφάνιση της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα τη δεκαετία του '80 στις ΗΠΑ. Σήμερα, στις ΗΠΑ, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα συνυπάρχει σε περισσότερες από 2.200 σειρές μαθημάτων, σε 1.600 σχολές, προσφέρει 277 θέσεις εργασίας, εμφανίζεται σε 44 διεθνή ακαδημαϊκά περιοδικά και σε πάνω από 100 ερευνητικά κέντρα. Τα παρακάτω διαγράμματα απεικονίζουν αντίστοιχα την εξέλιξη των σχολών που προσφέρουν μαθήματα επιχειρηματικότητας και τον αριθμό καθηγητών επιχειρηματικότητας στις ΗΠΑ.

Πηγές: Ιδία επεξεργασία από: USGPO (United States Government Printing Office) "The Small Business Economy for Data Year 2005, Report to the President". Washington, 2006, που αντλεί από G.T. Solomon, "Entrepreneurship Education and Training in the United States: Policy, Strategy or Disjointed Incrementalism" in Tan Wee Liang (ed.) *The Dynamics of Entrepreneurship*, Singapore: Prentice Hall, 2002. G.T Solomon - K.M. Weaver - L.W. Fernald Jr. "Pedagogical Methods of Teaching Entrepreneurship: An Historical Perspective", *op.cit.* G.T. Solomon - M. Sollosy, "Nationwide Survey in Course Offerings in Small Business Management/entrepreneurship", International Council for Small Business, 1977.

Πηγή: J.A. Katz, "The Chronology and Intellectual Trajectory of American Entrepreneurship Education". *Journal of Business Venturing*, Vol.8, No.2, 2003, -pp. 283-300.

Εκπαίδευση και επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη

Εθνικό Επίπεδο

Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες μελέτες της ΕΕ για τις πολιτικές εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα στα κράτη-μέλη της ΕΕ, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δεν υπάρχουν, στις περισσότερες χώρες, μηχανισμοί και πολιτικές εκπαίδευσης συγκρίσιμοι με τις ΗΠΑ, που είναι και η γενέτειρα της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα (E.C., 2008; E.C., 2009). Επίσης, η διαχρονική ανάλυση των πολιτικών αυτών παρουσιάζει τις διαφορετικές προσεγγίσεις από τα μέλη της ΕΕ στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα που τις περισσότερες φορές βρίσκονται σε πρωταρχικό στάδιο και εξελίσσονται με πολύ αργούς ρυθμούς. Ξεκινώντας από τον βασικό ορισμό για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορούμε να αντιληφθούμε το πλαίσιο των πολιτικών για την εκπαίδευση αυτή στην ΕΕ.

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό «το επιχειρηματικό πνεύμα αναφέρεται στη δυνατότητα ενός ατόμου να μετατρέψει τις ιδέες του σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Περιλαμβάνει τη δημιουργικότητα, την καινοτομία, καθώς επίσης και τη δυνατότητα να προγραμματιστούν και να κατορθωθούν όλες εκείνες οι ενέργειες ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι του. Το επιχειρηματικό πνεύμα πρέπει να υποστηρίζει τον καθένα στην καθημερινή του ζωή, στο σπίτι του, αλλά και στην κοινωνία. Έτσι, μπορεί και καθιστά τους υπαλλήλους ενήμερους για το πλαίσιο της εργασίας τους και ικανότερους να επωφεληθούν των ευκαιριών, και παρέχει τα θεμέλια για την κοινωνική ή εμπορική δραστηριότητα των επιχειρηματιών».

Η παρακάτω παράθεση πρωτόλειων στοιχείων, όπως αυτή θα μπορούσε να κωδικοποιηθεί βάσει του κειμένου της ΕΕ, του Μαρτίου 2008, για τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης (Πίνακας 1), παρουσιάζει τη σημερινή κατάσταση σχετικά με την 'εκμάθηση' της επιχειρηματικότητας στα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών μελών της ΕΕ. Η σχετική παράθεση βασίζεται στις δύο κυριότερες μελέτες της ΕΕ που προαναφέρθηκαν. Σημειωτέον ότι η μελέτη του 2006 επικεντρώνεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και όχι στην τριτοβάθμια.

Κρίνεται, όμως, σκόπιμο να εισαχθεί και στήλη για τη δευτεροβάθμια, διότι τα δύο επίπεδα εκπαίδευσης τείνουν να αποτελέσουν εν όλον.

Από τον Πίνακα 1 είναι προφανές, ότι η κύρια δραστηριότητα για την 'εκμάθηση' της επιχειρηματικότητας είναι η διδασκαλία μαθημάτων που σιγά-σιγά εισάγεται στα Πανεπιστήμια των χωρών, καθώς και η διδασκαλία συναφών μαθημάτων. Ορισμένες χώρες, επίσης, ιδρύουν σχετικά κέντρα, είτε στα Πανεπιστήμια, είτε κεντρικά, ενώ ιδρύουν σχετικές έδρες και Τμήματα. Αυτό, όμως, δεν εμφανίζεται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων γεννώντας ισχυρά ερωτηματικά για το επίπεδο της χρηματοδότησης του τομέα της επιχειρηματικότητας και για τον μικρό αριθμό εξειδικευμένων καθηγητών.

Σε ότι αφορά στα Πανεπιστήμια, στην Ευρώπη παρατηρείται μια πολύ ετερογενής εικόνα στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα, η οποία, εν πολλοίς, οφείλεται στο διαφορετικό πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, καθώς και στην ιστορικότητα των σχετικών εξελίξεων.

Στη Γερμανία, παραδείγματος χάριν, η πρώτη Πανεπιστημιακή έδρα για την επιχειρηματικότητα δημιουργήθηκε το 1998, αλλά, από τότε, ο αριθμός

των γνωστικών αντικειμένων που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα και ο αριθμός των Πανεπιστημιακών εδρών στην επιχειρηματικότητα έχει αναπτυχθεί δυναμικά. Σήμερα, υπάρχουν στη Γερμανία πενήντα μία Πανεπιστημιακές έδρες και καθηγεσίες για την επιχειρηματικότητα, από τις οποίες οι σαράντα τρεις λειτουργούν ενεργά. Αυτοί οι αριθμοί δείχνουν (τουλάχιστον όσον αφορά στον αριθμό των εδρών) ότι οι προσπάθειες να αναπτυχθεί η ακαδημαϊκή εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα στη Γερμανία είναι μέχρι σήμερα επιτυχείς. Το ίδιο εμφανίζεται να ισχύει για την Ελβετία, την Αυστρία και τη Γαλλία. Για να μετρηθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα στα γερμανικά Πανεπιστήμια, δημιουργήθηκε, το 2001, μια ταξινόμηση (ιεράρχηση).

Πίνακας 1										
Η Επιχειρηματικότητα στην Εκπαίδευση στα κράτη-μέλη της ΕΕ										
	Επιχειρηματικότητα ως πεδίο εκπαίδευσης	άλλα συναφή πεδία εκπαίδευσης	πρακτικά μαθήματα	Ειδικά τμήματα ή «έδρες»	εκπαίδευση καθηγητών	επαφή με επιχειρηματίες & βοήθεια για επιχειρήσεις	διαγωνισμοί - βραβεία	Κέντρα στα ΑΕΙ-θερμοκοιτίδες, κλπ	Κέντρα- Ακαδημίες - δομές Κεντρικής Διοίκησης	δραστηριότητα στη δευτεροβάθμια
Τσεχία		✓	✓							✓
Δανία	✓				✓				✓	✓
Γερμανία	✓	✓		✓						✓
Εσθονία										
Ιρλανδία	✓	✓								✓
Ελλάδα	✓	✓				✓	✓			
Ισπανία	✓	✓								✓
Γαλλία	✓	✓						✓	✓	✓
Ιταλία		✓								
Κύπρος	✓		✓				✓			✓
Λετονία		✓								✓
Λιχτενστάιν	✓							✓		
Λιθουανία		✓								✓
Λουξεμβούργο	✓			✓				✓		
Ουγγαρία	✓			✓						
Μάλτα	✓									
Νορβηγία	✓									
Αυστρία	✓		✓							✓
Πολωνία	✓									✓
Πορτογαλία	✓						✓	✓		
Ρουμανία	✓									
Σλοβακία	✓			✓						
Φιλανδία	✓									✓
Σουηδία	✓									✓
Ηνωμένο Βασίλειο	✓									✓

Πηγή: ίδια επεξεργασία στοιχείων από τα EC, March 2008, *op. cit.* και EC, November, 2007, *op. cit.*
Σημείωση: Η Σλοβενία, Βουλγαρία και Ολλανδία δεν εμφανίζουν στοιχεία στο EC, March 2008, *op. cit.*

Μια δεύτερη ταξινόμηση δημοσιεύθηκε το 2003. Βάσει αυτής της μελέτης, η ταξινόμηση των επτά κυριότερων Πανεπιστημίων για το 2003 είναι η εξής: 1) Bergische Universität GH Wuppertal, 2) Technische Universität Dresden, 3) RWTH Aachen, 4) Universität Stuttgart, 5) Universität Kaiserslautern, 6) Universität Karlsruhe (TH), 7) Universität GH Siegen.

Από τα δέκα κορυφαία ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια Τεχνολογίας (σύμφωνα με την κατάταξη των Times Higher Education Supplement 2006 ranking),⁴²

πέντε έχουν δημιουργήσει κέντρα επιχειρηματικότητας, και από τα υπόλοιπα πέντε, τέσσερα έχουν σχετικές Πανεπιστημιακές έδρες στην επιχειρηματικότητα ή στη διαχείριση τεχνολογίας και καινοτομίας. Μόνο το Ecole Polytechnique de France δεν έχει τίποτα από τα δύο (έχει όμως επιμορφωτικά προγράμματα). Ομοίως, ουσιαστικά όλα τα κορυφαία δέκα ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια Τεχνολογίας έχουν ιδρύσει είτε ένα επιστημονικό πάρκο είτε έχουν την υποδομή επιχειρηματικών θερμοκοιτίδων. Μια κωδικοποίηση των δραστηριοτήτων επιχειρηματικότητας των δέκα κορυφαίων ευρωπαϊκών τεχνολογικών Πανεπιστημίων παρέχεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2					
Κωδικοποίηση της δραστηριότητας στην επιχειρηματικότητα των 10 κορυφαίων ευρωπαϊκών τεχνικών Πανεπιστημίων					
Κατάταξη	Πανεπιστήμιο	Χώρα	Ε-Κέντρο	Όνομα κέντρου	Σχόλια
1	Imperial College	Μ.Βρετανία	Ναι	Imperial College Entrepreneurship Centre and Innovation and Entrepreneurship Group	To Imperial Entrepreneurship Centre είναι μέρος της σχολής διοίκησης του Imperial Tanaka Innovation και Entrepreneurship Group. Η δραστηριότητα της ομάδας είναι ουσιαστική, και το κέντρο έχει σημαντική προσφορά προγραμμάτων και σειράς μαθημάτων επιχειρηματικότητας. Η διδασκαλία είναι σταθερά περιχαρακωμένη μέσα στην κουλτούρα του Πανεπιστημίου.
2	Cambridge University	Μ.Βρετανία	Ναι	Cambridge Enterprise	Το Πανεπιστήμιο του Cambridge έχει ένα σημαντικό κέντρο επιχειρηματικότητας, με ισχυρή έμφαση στην εφαρμογή. Το κέντρο έχει εκκενική συνεργασία με το κέντρο επιχειρηματικότητας του MIT.
3	Oxford University	Μ.Βρετανία	Ναι	Oxford Science Enterprise Centre	Η επιχειρηματικότητα είναι μια ουσιαστική δραστηριότητα μέσα στο Oxford University's Said Business School, και η σχολή έχει ισχυρή παράδοση στην υποστήριξη της μεταφορέστεχνολογίας.
4	ETH Zurich	Ελβετία	Όχι	Chair in Technology Management and Entrepreneurship, ETH Transfer	Το ETH έχει μια Πανεπιστημιακή έδρα στη διαχείριση τεχνολογίας και της επιχειρηματικότητας πνεύματος, αλλά έχει μικρή επίταση σε δραστηριότητες του επιχειρηματικού πνεύματος και σε καινοτομία έρευνα.
5	Delft University of Technology	Ολλανδία	Ναι	DTU Centre for Entrepreneurship	DTU έχει ένα "κέντρο επιχειρηματικότητας", αλλά η δραστηριότητα φαίνεται περιορισμένη και συνήθως βασισμένη σε εξωγενείς δράσεις
6	Ecole Polytechnique	Γαλλία	Όχι		Το Ecole Polytechnique έχει ένα εφαρμοστικό πρόγραμμα για την επιχειρηματικότητα.
7	Technical University Munich	Γερμανία	Όχι	Πανεπιστημιακή έδρα στην Τεχνολογία και τη Διαχείριση καινοτομίας	Το TUM δεν έχει ένα ειδικό κέντρο επιχειρηματικότητας, αλλά έχει πολύριθμη δραστηριότητα σε έρευνα και στην διδασκαλία της επιχειρηματικότητας.
8	Aachen RWTH	Γερμανία	Όχι	Πανεπιστημιακή έδρα στην Τεχνολογία και τη Διαχείριση καινοτομίας	RWTH Aachen δεν φαίνεται να αναπτύσσει σημαντική δραστηριότητα έρευνας ή διδασκαλίας στο πεδίο της επιχειρηματικότητας.
9	Manchester University and UMIST	Μ.Βρετανία	Ναι	Manchester Business School Incubator	MBS - UMIST's οι δραστηριότητες επιχειρηματικότητας περιλαμβάνονται γύρω από τις θερμοκοιτίδες Το Manchester Business School επίσης έχει σχολή επιχειρηματικότητας.
					και προσφέρουν μαζί, μεταξύ άλλων, ένα πλήρες πρόγραμμα MBA στην επιχειρηματικότητα.
10	EPFL	Ελβετία	Όχι	Πανεπιστημιακή έδρα στην επιχειρηματικότητα	Το EPFL διοργανώνει μία μακροπρόθεσμη εκτελεστική σειρά μαθημάτων βασισμένη στην τεχνολογία της επιχειρηματικότητας

Κατά τη διάρκεια των πρόσφατων ετών, το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης έχει αυξήσει τις δραστηριότητες των λειτουργιών που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα, και αναπτύσσει ιδιαίτερα δραστηριότητες μεταφοράς, κατοχύρωσης και ανάπτυξης ευρεσιτεχνιών. Το Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ χρησιμοποιεί τη δυνατότητα των θερμοκοιτίδων του ως σημείο εστίασης για την έρευνα στην επιχειρηματικότητα, τη διδασκαλία του αλλά και για την διευκόλυνση της ανατροφοδότησης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του. Εκτός από τη Μεγάλη Βρετανία, η Πανεπιστημιακή

δραστηριότητα και η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα εμφανίζεται σε λιγότερο συστηματική και καθιερωμένη βάση.

Τα δύο ελβετικά Πανεπιστήμια, το ΕΤΗ και το ΕΡFL, παρέχουν διδασκαλία αλλά δεν έχουν ειδικά κέντρα επιχειρηματικότητας. Στο ΕΤΗ, υπάρχει μία Πανεπιστημιακή έδρα στην διαχείριση επιχειρηματικότητας και τεχνολογίας, η οποία καταλαμβάνεται από έναν επαγγελματία προερχόμενο από την βιομηχανία. Στο ΕΡFL, υπάρχει ένα πρόγραμμα βασισμένο στην τεχνολογία και στην επιχειρηματικότητα, αλλά η διδασκαλία και η έρευνα σε θέματα επιχειρηματικότητας είναι μεταβλητής ποιότητας. Το ΕΡFL έχει ένα πρόγραμμα για την προώθηση δημιουργίας επιστημονικών/επιχειρηματικών πάρκων και κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών, αναμένεται ότι η δραστηριότητά του γύρω από την επιχειρηματικότητα θα γίνει πιο συστηματική.

Στη Γερμανία (Muncheν και Aachen), οι σχετικές δραστηριότητες δεν είναι πολύ προβεβλημένες και συχνά συνδέονται με Πανεπιστημιακές έδρες στη διαχείριση της καινοτομίας και της τεχνολογίας. Στα δύο Πανεπιστήμια, η έμφαση φαίνεται να δίνεται περισσότερο στην έρευνα απ'ό,τι στη διδασκαλία και στην εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα. Στο Delft Technical University, υπάρχει μια Πανεπιστημιακή έδρα στην επιχειρηματικότητα και τη διαχείριση της τεχνολογίας, όπου, όπως και στο ΕΤΗ, αυτή η έδρα υπηρετείται από έναν επαγγελματία προερχόμενο από την βιομηχανία. Από τα δέκα Πανεπιστήμια, το Ecole Polytechnique της Γαλλίας εμφανίζεται να είναι το μοναδικό που δεν έχει αναπτύξει καμία δραστηριότητα έρευνας ή διδασκαλίας στην περιοχή της επιχειρηματικότητας (πέραν των προγραμμάτων επιμόρφωσης).

Επομένως, η έρευνα και η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας, τουλάχιστον στα δέκα καλύτερα τεχνικά Πανεπιστήμια της Ευρώπης, εμφανίζεται να είναι καλύτερα ενσωματωμένη στη Μεγάλη Βρετανία, ακολουθούμενη από τη Γερμανία. Τα Πανεπιστήμια της Ελβετίας και της Ολλανδίας επίσης αναπτύσσουν δραστηριότητες στην περιοχή αυτή. Τέλος η Γαλλία εμφανίζεται να υστερεί συγκριτικά.

Για να έχουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα της διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ας κοιτάξουμε λίγο τις «καλές πρακτικές» κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρουσιάζονται ενδεικτικά τέσσερις χώρες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν εφαρμόζονται και σε άλλα κράτη τέτοιες πρακτικές.

Η περίπτωση της Δανίας

Το 1996, το Υπουργείο Παιδείας δημιούργησε ένα πρόγραμμα για την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Σε μία περίοδο δύο ετών, 30%-40% των νέων καταρτίστηκαν στην επιχειρηματικότητα, καλύπτοντας το φάσμα από την πρωτοβάθμια και τις πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως τα επίπεδα του πανεπιστημίου και της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Υλοποιήθηκαν περίπου 200 σχέδια, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη εγκαταστάσεων και εκπαιδευτικού υλικού για το σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι διδάσκαλοι, επίσης, έλαβαν ειδική κατάρτιση στην επιχειρηματικότητα. Μία αξιολόγηση του προγράμματος δείχνει ότι, μετά την κατάρτιση, οι μαθητές και οι σπουδαστές ήταν πολύ πιο πρόθυμοι να ιδρύσουν δική τους επιχείρηση ή να εργασθούν σε μία ΜΜΕ. Πολλά σχολεία συνεχίζουν να εστιάζονται στο πνεύμα της επιχειρηματικότητας.

Η περίπτωση της Ισπανίας

Στην περίπτωση της Ισπανίας, άρχισε η εισαγωγή εκπαίδευσης για την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος σε σχολεία της μέσης και της ανώτερης εκπαίδευσης, ενώ μία υποχρεωτική ενότητα στο πρόγραμμα Ειδικής Επαγγελματικής Κατάρτισης προσφέρει πρακτική εξάσκηση σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον.

Η περίπτωση της Ιρλανδίας

Στην περίπτωση της Ιρλανδίας δημιουργήθηκε το 1991 το «Young Entrepreneurs Scheme» (YES), με στόχο την ανάπτυξη των επιχειρηματικών ικανοτήτων, την τόνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και την ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας στους νέους. Σπουδαστές, είτε σε ατομική βάση, είτε σε ομάδες (με 5 ή λιγότερους σπουδαστές), δημιουργούν δικές τους πραγματικές μίνι-επιχειρήσεις και εξασφαλίζουν τη λειτουργία τους. Απονέμονται βραβεία σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Η περίπτωση της Αυστρίας

Στην περίπτωση της Αυστρίας, οι αρχές, για να ενθαρρύνουν το επιχειρηματικό πνεύμα, αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των βιώσιμων νέων επιχειρήσεων, κατάρτισαν κατά τα τελευταία έτη ένα φάσμα σχεδίων σε σχολεία και πανεπιστήμια. Το Κέντρο Εκπαίδευσης Επιχειρηματικότητας «innovate», το οποίο δημιουργήθηκε στη Βιέννη το 1998, είχε οργανικό ρόλο στην πρακτική εφαρμογή της έννοιας της επιχειρηματικότητας στα σχολεία επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Σε επίπεδο Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, αρκετά Πανεπιστήμια έχουν δημιουργήσει προγράμματα επιχειρηματικότητας, τόσο σε προπτυχιακό, όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Επίσης, υπάρχουν οργανισμοί οι οποίοι ενεργά προσπαθούν να ενισχύσουν τις σπουδές σε θέματα επιχειρηματικότητας. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί το Center Consortium of Entrepreneurship του Πανεπιστημίου του Stirling της Σκωτίας.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας

Μέσω της παροχής ειδικής γνώσης και εμπειριών, αλλά και της ανάπτυξης προσωπικών δεξιοτήτων επιδιώκονται:

- η εξοικείωση των εκπαιδευομένων με τον κόσμο των επιχειρήσεων και η μεγαλύτερη αποδοχή τους ως σημαντικών κυττάρων της οικονομικής δραστηριότητας,
- η έμφαση στην έννοια των υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών βοηθά ώστε η επιχειρηματική σταδιοδρομία να γίνει ελκυστικότερη επιλογή,
- ο πολλαπλασιασμός των νέων που επιλέγουν της επιχειρηματική δραστηριότητα, η αύξηση της πιθανότητας επιτυχίας νεοσύστατων επιχειρήσεων και η αύξηση της αυτοαπασχόλησης,
- η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, της οικονομικής ανταμοιβής και την ικανοποίηση των ατόμων,
- η αύξηση των ωφελειών για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, ιδίως τις ΜΜΕ, από τη στελέχωση με νέους που διαθέτουν επιχειρηματική νοοτροπία και δεξιότητες,
- η ανάπτυξη της δημιουργικότητας των νέων και η αύξηση της αυτοπεποίθησης και της κοινωνικής υπευθυνότητάς τους,

- η βελτίωση των συνθηκών κοινωνικής και οικονομικής ένταξης για ειδικές ομάδες πληθυσμού με προβλήματα πρόσβασης στον κόσμο της εργασίας.

Η επιχειρηματικότητα στα σχολικά προγράμματα - πλαίσια

Στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, μαθήματα ή άλλες δράσεις για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα αποτελούν μάθημα επιλογής ή δραστηριότητες εκτός σχολικού προγράμματος.

Ορισμένες χώρες όμως έχουν εντάξει τη σχετική εκπαίδευση στο υποχρεωτικό πρόγραμμα σπουδών.

Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- **Πολωνία:** υποχρεωτικό μάθημα «Βασικές έννοιες για τη λειτουργία επιχειρήσεων» είναι σε όλα τα σχολεία της γενικής δευτεροβάθμιας και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Στόχος: η ανάπτυξη επιχειρηματικής νοοτροπίας και η εκμάθηση του τρόπου σύστασης μιας επιχείρησης.
- **Αυστρία:** μέρος του προγράμματος σπουδών της τεχνικής και επαγγελματικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης π.χ. με τη μορφή ίδρυσης και λειτουργίας μιας εικονικής επιχείρησης. Υποχρεωτική συμμετοχή σε μαθήματα επιχειρηματικότητας στα επαγγελματικά οικονομικά σχολεία της μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης.

Βαθμίδες εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητα

Μαθήματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα στοχεύουν:

Στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

- ενίσχυση προσωπικών χαρακτηριστικών (δημιουργικότητα, ανάληψη πρωτοβουλιών και αυτοδυναμία),
- αυτόνομες και ενεργητικές μορφές μάθησης (περιλαμβάνει παιχνίδια ρόλων, παρουσίαση απλών παραδειγμάτων, συμμετοχή σε ένα σχέδιο, επισκέψεις σε τοπικές επιχειρήσεις κ.α.)
- πρόωρη γνώση για την οικονομική ζωή και κατανόηση για το ρόλο των επιχειρήσεων στην κοινωνία

Αναφέρουμε ενδεικτικά:

- Πρόγραμμα: «ο διαγωνισμός για νεαρούς εφευρέτες» εφαρμόζεται σε σχολεία πρωτοβάθμιας της Φιλανδίας, του Η.Β., της Ισλανδίας και της Νορβηγίας.
- Στο Λουξεμβούργο, η εκπαίδευση περιλαμβάνει μια ενότητα αφιερωμένη στη δημιουργία επιχείρησης βασισμένη σε ταινία κινουμένων σχεδίων.

Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

- απόκτηση περισσότερων γνώσεων και εμπειριών σχετικά με τις επιχειρήσεις,
- αύξηση της ευαισθητοποίησης των μαθητών σχετικά με την αυτό-απασχόληση και την επιχειρηματικότητα,
- συνειδητοποίηση ότι εκτός από την εξαρτημένη εργασία υπάρχει και ο δρόμος του επιχειρηματία,
- μέθοδος *learning-by-doing* (π.χ. μέσω της ίδρυσης εικονικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων προσομοίωσης)

Στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης εφαρμόζονται

- προγράμματα σπουδών στην επιχειρηματικότητα, στο πλαίσιο γενικών ή ειδικών μαθημάτων,
- ενσωμάτωση στα παραδοσιακά μαθήματα.

Το πιο διαδεδομένο μέσο διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας, είναι η ίδρυση και διαχείριση από τους μαθητές μικρο-επιχειρήσεων.

Εισαγωγή της επιχειρηματικότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία στην Ελλάδα

Η συστηματική εισαγωγή της επιχειρηματικότητας στο εκπαιδευτικό σύστημα επιτεύχθηκε κυρίως στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ μέσω του άξονα προτεραιότητας 3 του ΕΠΕΑΕΚ. Ο άξονας αυτός, στόχευε:

- στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικής δράσης και των καινοτόμων εφαρμογών,
- στην προετοιμασία και εκπαίδευση των νέων για απασχόληση σε μικρές επιχειρήσεις και τη δημιουργία ατομικών επιχειρήσεων (αυτο-απασχόληση),
- στη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που καλλιεργούν την καινοτόμο επιχειρηματική σκέψη και δράση.

Πρωτοβουλίες-προγράμματα για την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία

Μέχρι σήμερα έχουν υλοποιηθεί:

- δράσεις από τουλάχιστον 20 Πανεπιστήμια,
- δράσεις από τουλάχιστον 12 ΤΕΙ,
- δράσεις από τη ΓΓΝΓ και
- δράσεις από τη ΑΣΠΑΙΤΕ (πρώην ΣΕΛΕΤΕ)

για την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση.

Να σημειωθεί ότι πρόκειται για τους Leaders των δράσεων και ότι σε ορισμένες δράσεις συμμετέχουν περισσότεροι από έναν εταίρους. Ορισμένες δράσεις είχαν ως επικεφαλής ένα ΑΕΙ ή ΤΕΙ, αλλά απευθύνονταν στη μέση επαγγελματική εκπαίδευση.

Ειδικότερα, στις παραπάνω δράσεις περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων:

- υποστήριξη *Επιχειρηματικών ιδεών* μέσα από τις δομές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα Γραφεία Διασύνδεσης,
- *οργάνωση ετήσιου πανελληνίου διαγωνισμού επιχειρηματικότητας*
- *ίδρυση και λειτουργία Θυρίδων-Επιχειρηματικότητας* για την ενθάρρυνση και στήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας,
- *ενθάρρυνση Επιχειρηματικής δράσης* και καινοτομικών εφαρμογών σπουδαστών ΙΕΚ.

Δραστηριότητα «Οικονομία και Εγώ» για μαθητές Γυμνασίου

Η θεματολογία της δραστηριότητας περιλαμβάνει:

- σχεδιασμό ατομικού και οικογενειακού προϋπολογισμού,
- προσδιορισμό επιπέδου τιμών,
- διαφήμιση κ.α.

Οργανώνεται δε με ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα δράσεων.

Ο καθηγητής που υλοποιεί τη σχολική δραστηριότητα, εάν επιθυμεί, έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει θέματα από το εκπαιδευτικό υλικό «Οικονομία και Εγώ», που υπάρχει στην ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (www.pi-schools.gr), στην ενότητα Δραστηριότητες.

Προτείνονται δε μεθοδολογικές και διδακτικές προσεγγίσεις:

- παιγνίδια ρόλων,
- μέθοδος Project (= ερευνητική-ομαδική εργασία)
- επίλυση προβλημάτων,
- καταγιγισμός ιδεών (brainstorming),
- οργάνωση επισκέψεων,
- διαθεματική προσέγγιση.

Εκπαιδευτικές επισκέψεις των Τ.Ε.Ε. στα πλαίσια του προγράμματος «Επαφή μαθητών με εργασιακό περιβάλλον»

ΕΠΕΑΕΚ II: Κατηγορία πράξεων 2.3.2.γ, Ενέργεια 2.3.2, Μέτρο 2.3

«Πρόγραμμα επισκέψεων σε επιχειρήσεις και επαγγελματικούς ή επιστημονικούς φορείς»

Φορέας λειτουργίας: Τμήμα Β΄ - ΤΕΕ/ΔΣΔΕ ΥΠΕΠΘ

Τελικός δικαιούχος: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας (ΕΚΠΑ) σε σύμπραξη με Σιβιτανίδειο Σχολή

Στόχος: παροχή επαγγελματικής πληροφόρησης από την επαφή των μαθητών και εκπαιδευτικών της ΤΕΕ με κόσμο της εργασίας

- εντός Ελλάδας
- εκτός Ελλάδας (υλοποίηση εκπαιδευτικών επισκέψεων στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Ιταλία, Βέλγιο, Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία, Ολλανδία, Αυστρία).

Δραστηριότητα «Δημιουργία Εικονικών Επιχειρήσεων» στα ΤΕΕ

ΕΠΕΑΕΚ II: Κατηγορία πράξεων 2.3.2.β, Ενέργεια 2.3.2, Μέτρο 2.3

Φορέας λειτουργίας: Τμήμα Β΄ - ΤΕΕ/ΔΣΔΕ ΥΠΕΠΘ

Τελικός δικαιούχος: Σιβιτανίδειος Σχολή σε σύμπραξη με:

- Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας (ΕΚΠΑ)
- Ε.Α.Ι.Τ.Υ.
- ΤΕΙ Λάρισας

Διάρκεια έργου: 15/2/2006 - 31/12/2007

Προϋπολογισμός έργου: 6.500.000 €

Α΄ Εφαρμογή: το 2ο εξάμηνο του σχολ. έτους 2005-06

Λειτουργήσαν 97 εικονικές επιχειρήσεις, σε ΤΕΕ των περιφερειών Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Ελλάδας, Θεσσαλίας, Βορείου Αιγαίου

Β΄- Γ΄ Εφαρμογή: σχολ. έτος 2006-07 σε όλα τα ΤΕΕ της χώρας
Σε Εθνικό επίπεδο:

Λειτουργήσαν: 2.100 εικονικές - μαθητικές επιχειρήσεις
Συμμετείχαν: 31.500 μαθητές
Απασχολήθηκαν: 1.100 εκπαιδευτικοί (περισσότερες από μία φορές).

Η διάρκεια λειτουργίας μιας μαθητικής εικονικής επιχείρησης ήταν:
48 ώρες/εκτός τυπικού ωραρίου.

Οι εικονικές που λειτουργήσαν ανταποκρίνονταν σε βασικά επαγγέλματα ειδικοτήτων Β΄ κύκλου των 13 τομέων των ΤΕΕ

Στόχοι του προγράμματος:

- η εξοικείωση των μαθητών σε μεθόδους & διαδικασίες της αγοράς εργασίας,
- η ευαισθητοποίηση σε θέματα επιχειρηματικής σκέψης και κουλτούρας
- η ανάπτυξη προσωπικών και επιχειρηματικών δεξιοτήτων,
- η στενότερη σύνδεση του σχολείου με την αγορά εργασίας,
- η καλλιέργεια του ομαδικού πνεύματος,
- η προσομοίωση με ρεαλιστικό τρόπο της λειτουργίας των πραγματικών επιχειρήσεων.

Χαρακτηριστικά του μοντέλου:

- ομαδική εργασία 8-15 μαθητών σε ένα επιχειρηματικό σχέδιο,
- δυνατότητα στους μαθητές να υποδύονται ρόλους εναλλάξ,
- προσομοίωση επιχειρηματικών σεναρίων,
- σχέση μέσα και έξω από το σχολείο με στελέχη επιχειρήσεων και επιχειρηματίες της τοπικής κοινωνίας

Θερινά Σχολεία επιχειρηματικότητας

Το έργο διοργανώθηκε στα πλαίσια του Γ΄ ΚΠΣ για λογαριασμό του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας (ΕΙΝ) και απευθυνόταν σε μαθητές και σπουδαστές ΤΕΕ από όλη την Ελλάδα.

Για τον σκοπό αυτό επελέγησαν κτιριακές εγκαταστάσεις του Ε.Ι.Ν. (Εστίες) και ξενοδοχεία στις εξής πόλεις: Σουφλί, Αρναία Χαλικιδικής, Πορόια Σερρών, Γρεβενά, Κρέστενα, Μουζάκι Καρδίτσας, Καρπενήσι, Καλάβρυτα, Σητεία.

«Θερινά Σχολεία για μαθητές των ΤΕΕ/ΕΠΑΛ/ΕΠΑΣ/ΣΕΚ σε όλη την Ελλάδα πλην Αττικής»

ΕΠΕΑΕΚ II: Μέτρο 2.3 ενέργεια 2.3.2, κατηγορία πράξεων 2.3.2.ζ

Τα προγράμματα των Θερινών σχολείων σχεδιάστηκαν αρχικά για να καλύψουν τις παρακάτω τέσσερις γνωστικές περιοχές:

- Μηχανολογία,
- Ηλεκτρολογία,
- Πληροφορική,
- Υγεία - Πρόνοια.

Τα προγράμματα των Θερινών Σχολείων είχαν διάρκεια 2 εβδομάδων. Περιλάμβαναν δε τις εξής δραστηριότητες:

- θεωρητική κατάρτιση (50 ωρών πρωινή), (γενικό μέρος - κοινό για όλες τις ειδικότητες) και (ειδικό - αναλόγως της ειδικότητας), δηλ. 35 ώρες επιχειρηματικότητας και 15 ώρες ειδικότητας,
- επισκέψεις σε τοπικές επιχειρήσεις και οργανισμούς (πρωινή ζώνη), στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης,
- δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου (50 ωρών απογευματινή και βραδινή ζώνη) ανεξαρτήτως ειδικότητας,
- διήμερες εκδρομές και επισκέψεις σε τοποθεσίες ιστορικού, πολιτιστικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντες, πραγματοποιούμενες κυρίως το ενδιάμεσο Σαββατοκύριακο, αλλά και στη διάρκεια κάποιων άλλων ημερών,
- πολιτιστικό δρώμενο - παράσταση (βραδινή ζώνη) και
- τελετής λήξης τη τελευταία βραδιά.

Νέο πλαίσιο δράσεων

Στο νέο στρατηγικό πλαίσιο για την Ευρωπαϊκή συνεργασία στην Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΤ 2020) ο Στρατηγικός Στόχος 4 «Ενίσχυση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας, καθώς και του επιχειρηματικού πνεύματος, σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης», η επιχειρηματικότητα γίνεται δεκτή ως βασική δεξιότητα που συνδέεται άμεσα πλέον με την ανάπτυξη του τριγώνου της γνώσης (εκπαίδευση-έρευνα-καινοτομία).

Η χώρα μας έχει συμφωνήσει με τις παραπάνω στρατηγικές και προς την κατεύθυνση αυτή αναπτύσσει πολιτικές για την τόνωση και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και τη Δια Βίου Μάθηση» προωθούνται δράσεις για την τόνωση και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, σύμφωνα με τους παρακάτω άξονες προτεραιότητας.

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ 4: «Αναβάθμιση των συστημάτων αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας στις 8 περιφέρειες Σύγκλισης»

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ 5: «Αναβάθμιση των συστημάτων αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας στις 3 περιφέρειες Σταδιακής Εξόδου»

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ 6: «Αναβάθμιση των συστημάτων αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας στις 2 περιφέρειες Σταδιακής Εισόδου»

Για τη στήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας το Υπ. Παιδείας προωθεί:

1 πρόγραμμα ολοκληρωμένης παρέμβασης στα ΕΠΑΛ/ΕΠΑΣ:

Οι μαθητές των ΕΠΑΛ/ΕΠΑΣ «επιχειρούν» - Τα ΕΠΑΛ/ΕΠΑΣ πιο κοντά στην αγορά εργασίας: Διαγωνισμός Επιχειρηματικότητας
Το έργο θα:

- υλοποιηθεί μέσω του Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δ.Β.Μ.»,
- συγχρηματοδοτηθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και

- αξιοποιηθεί σχετικό υλικό που έχει παραχθεί σε προηγούμενα συγχρηματοδοτούμενα έργα (ΕΠΕΑΕΚ Ι και ΙΙ).
- 2 έχει καλέσει τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (Γ.Γ.Ν.Γ), να υποβάλλει προτάσεις για την κατηγορία πράξεων «Θυρίδες Επιχειρηματικότητας Νέων».

Οι θυρίδες επιχειρηματικότητας δύναται να συνεχίσουν την λειτουργία τους βελτιώνοντας την σημαντικά, τόσο οργανωτικά όσο και θεματικά μέχρι το τέλος του 2013 με θεματικές επεκτάσεις που μπορούν να αφορούν:

- τη διαπολιτισμικότητα,
- τον Απόδημο Ελληνισμό,
- την πράσινη επιχειρηματικότητα.

3 έχει ήδη εγκρίνει (09/02/2011) την ένταξη της Πράξης:

«Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Πανεπιστημίου Πειραιώς» στον Άξονα Προτεραιότητας 5 και την «Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ) του Ε.Α.Π. στον Άξονα Προτεραιότητας 4 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ Δ.Β.Μ. 2007-2013»

Στο πλαίσιο της πράξης, περιλαμβάνεται ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η υλοποίηση ενός προγράμματος με στόχο την προώθηση της Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας των φοιτητών/τριών.

Το πρόγραμμα αυτό θα περιλαμβάνει:

- την εισαγωγή και θεσμοθέτηση μαθημάτων επιχειρηματικότητας και καινοτομίας στα προγράμματα σπουδών και
- τη διενέργεια παράλληλων δραστηριοτήτων που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη και ενίσχυση καινοτόμου επιχειρηματικής σκέψης και δράσης σε φοιτητές και φοιτήτριες διαφόρων επιστημονικών πεδίων και ειδικοτήτων.

Αξιολόγηση πλαισίου επιχειρηματικότητας στην Ε.Ε. – Τελική έκθεση ομάδας εμπειρογνομώνων «Εκπαίδευση στην Επιχειρηματικότητα»

Από βιβλιογραφική ανασκόπηση βρέθηκε μελέτη που εκπονήθηκε από εμπειρογνώμονες στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα, οι οποίοι διορίστηκαν από τις εθνικές αρχές στο πλαίσιο του πολυετούς προγράμματος για τις επιχειρήσεις και το επιχειρηματικό πνεύμα (2001-2005) της Γενικής Διεύθυνσης Επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Αντικείμενό της ήταν η επίτευξη προόδου στην προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος και των συναφών δεξιοτήτων μέσω της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Μολονότι οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν υπό την καθοδήγηση υπαλλήλων της Επιτροπής, οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν έγγραφο δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα την άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πρόσθετες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από **European Commission** Enterprise Directorate General Unit B.1 Entrepreneurship (SC 27 3/4) B-1049 Brussels, Βέλγιο Αριθ. τηλεομοιοτυπίας: +32-2-29.66 27 8 Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:

Entr-Business-Support@cec.eu.int, Entpreneurship@cec.eu.int
http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/index.htm

Ακολουθούν ορισμένα βασικά συμπεράσματα της μελέτης:

- Για τη μετάβαση από την πολιτική δέσμευση σε συγκεκριμένες ενέργειες απαιτείται μια καλά διαρθρωμένη συνεργασία μεταξύ διαφόρων τμημάτων της εθνικής διοίκησης (κυρίως τα υπουργεία Οικονομίας, Βιομηχανίας και Παιδείας), η οποία όμως φαίνεται ότι είτε εξακολουθεί να μην υπάρχει είτε δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί σωστά στις περισσότερες χώρες.
- Στις περισσότερες χώρες, το εθνικό πρόγραμμα σπουδών θέτει ευρείς στόχους και προβλέπει - τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο - την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η πρόβλεψη αυτή συνήθως δεν είναι υποχρεωτική ούτε προωθείται.
- Παρότι η έννοια της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα είναι έως ένα βαθμό κοινώς αποδεκτή (τουλάχιστον στη θεωρία) όταν εφαρμόζεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αυτό δεν ισχύει και για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Απαιτούνται εκστρατείες και δραστηριότητες ευαισθητοποίησης: πρέπει να διευκρινιστεί τι σημαίνει η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε συνδυασμό με απτά παραδείγματα.
- Η ανεπαρκής παροχή ειδικής κατάρτισης στους εκπαιδευτικούς σχετικά με τους τρόπους εισαγωγής στην έννοιας της επιχειρηματικότητας στην αίθουσα διδασκαλίας - και η τρέχουσα έλλειψη συστηματικών σχεδίων για την κάλυψη του κενού - μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά ως προς την ευρύτερη εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.
- Δεν αναμένεται να υπάρξουν σύντομα συνολικά ποσοτικά στοιχεία για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα. Συνεπώς, προκειμένου να παρακολουθείται η πρόοδος, απαραίτητη θα είναι η χρήση ποιοτικών δεικτών, καθώς και ποσοτικών δεικτών που σχετίζονται με μικρό αριθμό συγκεκριμένων και γνωστών προγραμμάτων και μεθοδολογιών.
- Με ορισμένες εξαιρέσεις, δεν αναμένονται σημαντικές εξελίξεις στο εγγύς μέλλον - τουλάχιστον από άποψη πρωτοβουλιών στις εθνικές πρωτοβουλίες - στους ακόλουθους κύριους τομείς: δραστηριότητες επιχειρηματικότητας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση· ειδική κατάρτιση για εκπαιδευτικούς συγκέντρωση ποσοτικών στοιχείων.

Συμπεράσματα - επίλογος

Καθώς η επιχειρηματικότητα αποτελεί ίσως το σπουδαιότερο εκ των συντελεστών της παραγωγικότητας οφείλει να τυγχάνει της μέγιστης ενθάρρυνσης από την πολιτεία. Το υφιστάμενο πλαίσιο δράσης κινείται προς αυτή την κατεύθυνση αλλά με αποσπασματικές τόσο χρονικά όσο και οριοθετημένα πεδία δράσης.

Η ενθάρρυνση του μαθητικού και σπουδαστικού δυναμικού οφείλει να είναι μια συνεχής διαδικασία που θα έχει τη στήριξη του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, προς όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Η διαδικασία αυτή οφείλει επίσης να έχει μια τέτοια φιλοσοφία, που θα εισάγει νέα νοοτροπία μέσω κινήτρων και θα προσεγγίζει την επιχειρηματικότητα και μέσω ανάλογων εκπαιδευτικών δράσεων. Στόχοι μικροί και εφικτοί, συγκεκριμένοι και ποσοτικοποιημένοι, μπορούν να υλοποιηθούν με προκαθορισμένη στρατηγική που θα οδηγήσει σε αλλαγή της παγιωμένης μέχρι σήμερα ελληνικής νοοτροπίας όσον αφορά την άποψη και προσέγγιση της επαγγελματικής ανάπτυξης των νέων.

Βιβλιογραφία

- Brazeal, D. Herbert, T. (1999), "The Genesis of Entrepreneurship", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Spring 1999, **23**(3) pp. 29
- Cantillon, R. (1730), "Essay on the Nature of Commerce in General"
- Charney, A. Libecap, G. (2000), "Impact of Entrepreneurship Education", in *Insights*, A Kauffman Research Series, Kauffman Center for Entrepreneurship Leadership
- Clark, B. Davis, C. & Harnish, V. (1984), "Do Courses in Entrepreneurship Aid in New Venture Creation?", *Journal of Small Business Management*, **2**(1), pp. 26-31
- COM (European Commission Communication) 33 final (2006), "Fostering Entrepreneurial Mindsets Through Education and Learning"
- Cowling, M. Taylor, M. (2001), "Entrepreneurial Women and Men: Two Different Species?", *Small Business Economics*, **16**(3), pp. 167-175
- Delmar, F. Davidsson, P. (2000), "Where Do They Come From? Prevalence and Characteristics of Nascent Entrepreneurs", *Entrepreneurship and Regional Development*, **12**(1), pp. 1-23
- E.C., (March 2008), "Assessment of Compliance with the Entrepreneurship Education Objective in the Context of the 2006, Spring Council conclusions», November 2007 και «Entrepreneurship in Higher Education, especially in Nonbusiness Studies"
- Fayolle, A. (1998), "Teaching of Entrepreneurship: Outcomes from an innovative experience", *Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference, IntEnt98, Oestrich-Winkel*
- Gartner, W.B. Vesper, K.H. (1994), "Executive Forum: Experiments in Entrepreneurship Education: Successes and Failures", *Journal of Business Venturing*, **9**, pp. 179-187
- Gorman, G. Hanlon, D. King, W. (1997), "Some Research Perspectives on Entrepreneurship Education, Enterprise Education, and Education for Small Business Management: A Ten Year Literature Review", *International Small Business Journal*, April/June, pp. 56-77
- Kolvareid, L. Moen, O. (1997), "Entrepreneurship Among Business Graduates: Does a Major in Entrepreneurship Make a Difference?", *Journal of European Industrial Training*, **21**(4-5), pp. 154-157
- Lafuente, A. Salas, V. (1989), "Types of Entrepreneurs and Firms: The Case of New Spanish Firms", *Strategic Management Journal*, **10**(1), pp. 17-30
- Levie J., Brown W. & Steele L., (2001), "How Entrepreneurial Are Strathclyde Alumni?", *International Entrepreneurship: Reasearching New Frontiers Conference, Strathclyde University*
- Luthje, C. Franke, N. (2002), "Fostering Entrepreneurship Through University Education and Training: Lessons from Massachusetts Institute of Technology", *Second Annual Conference of the European Academy of Management, Sweden.*
- Mitchell, R.K. Chesteen, S.A. (1995), "Enhancing Entrepreneurial Expertise: Experiential Pedagogy and the New Venture Expert Script", *Simulation and Gaming*, **26**(3), pp. 288-306

- McMullan, W. Long, W.A. Wilson, A. (1985), "MBA Concentration on Entrepreneurship", *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, **3**(1), pp. 18-22
- Plaschka, G.R. Welsch, H.P. (1990), "Emerging Structures in Entrepreneurship Education: Curricula Designs and Strategies", *Entrepreneurship Theory and Practice*, **14**(3), pp. 55-71
- Robinson, P. Sexton, E. (1994), "The Effect of Education and Experience Selfemployment Success", *Journal of Business Venturing*, **9**(2), pp. 141-157
- Say, JB. (1803), "A Treatise on Political Economy", translated by Prinsep, CR, London
- Sexton, D.L. Upton, N.E. (1987), "Evaluation of an Innovative Approach to Teaching Entrepreneurship", *Journal of Small Business Management*, **25**(1), pp. 35-43
- Shane, S. Venkataraman, S. (2000), "The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research", *Academy of Management Review*, Jan 2000 v25 i1 p217
- Solomon, G.T. Weaver K.M. & Fernald Jr. L.W. (1994), "Pedagogical Methods of Teaching Entrepreneurship: An Historical Perspective", *Gaming and Simulation*, **25**(3), pp.67-79
- Upton, N. Sexton, D. & Moore, C. (1995), "Have We Made a Difference? An Examination of Career Activity of Entrepreneurship Majors Since 1981", *Entrepreneurship Research Conference, Babson College*
- Vesper, K.H. Gartner, W.B., (1997), "Measuring Progress in Entrepreneurship Education", *Journal of Business Venturing*, **12**(5), pp. 403-421
- Vesper, K.H. McMullen, W.E. (1988), "Entrepreneurship: Today Courses, Tomorrow Degrees?", *Entrepreneurship Theory and Practice*, **13**(1), pp. 7-13
- Williams, S. Turnbull, A. (1997), "First Moves into Entrepreneurship Teaching in Scottish Universities: A Consortium Approach", *The Robert Gordon University*
- Θωμαδάκης Σ. Β. (1990), *Οικονομική των Επιχειρήσεων*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αθήνα
- Πετράκης Π. Ε., (1998), «Οργάνωση νέας εκπαιδευτικής μονάδας (ανάλυση επιχειρηματικότητας)». Εκδόσεις Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα
- Σκουλάς Ν. (2002), «Το εγχειρίδιο του μικρού και μεσαίου επιχειρηματία», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- ΥΠ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2010), Ανοιχτή πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση» Α.Π.:12615
- ΥΠ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2010), Δραστηριότητα «Οικονομία και Εγώ» για μαθητές Γυμνασίου. Σχετ.: 83966/Γ2/26-8-2005 Υ.Α (ΦΕΚ 1254, τ.Β´/7-9-2005), Μαρούσι, 29-09-2010 Αρ. Πρωτ.121006/Γ2
- ΥΠ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2011), Ένταξη της Πράξης «Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ) του Πανεπιστημίου Πειραιώς» στον Άξονα Προτεραιότητας 5 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση 2007-2013» Αθήνα, 03/02/2011 Α.Π.:1598
- ΥΠ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2011), Ένταξη της Πράξης «Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου» στον Άξονα Προτεραιότητας 4 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση 2007-2013» Αθήνα, 09/02/2011 Α.Π.:1818
- ΥΠ. Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2011), Ένταξη της Πράξης «Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας (ΜΚΕ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης» στον Άξονα Προτεραιότητας

5 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση 2007-2013» Αθήνα, 11/02/2011 Α.Π.:1904

Διαδίκτυο

http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/index.htm

http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/ (accessed 05/02/2009).